

Сергієнко С.Ю.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

**МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА ПРО ОСОБИСТІ ВІДНОСИНИ
УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ У 20-Х РР. ХХ СТ.**

На основі літературних спогадів висвітлені особисті відносини письменників, які працювали на теренах України в 1920-х роках. Зазначено, що особисті взаємини в цей період формувались під великим впливом минулої війни й революційних подій. Наголошено, що зміни в особистих відносинах проявились і введенням в обіг нової форми звертання в середовищі письменників. Визначено, що в особистих стосунках письменників у ці роки помітну роль відігравали дружні застілля. Невимушеність і природність особистих стосунків загалом зберегались, але, коли з 1929 року різко посилювався тиск влади на письменників, це призвело до зміни ціннісних орієнтацій частини митців і до погіршення особистих взаємин навіть між близькими друзями. Автор вважає, що саме тоді почала втрачатись щирість в особистих відносинах письменників.

Зважаючи на спогади українських письменників, автор статті дійшов висновку, що 1920-і роки залишилися у їхній пам'яті як період, коли можна було творити вільно, але певні межі були вже окреслені. Всім, хто виходив за ці межі, влада виказувала своє невдоволення, але ще в першій половині 1920-х років на це можна було не звертати особливої уваги. Ситуація почала поступово змінюватись у другій половині двадцятих років. На непокірних стали відверто тиснути. Саме тоді почали розходитись шляхи колишніх друзів – одні йшли вірно служити режиму, інші намагались діяти по совісті. Особисті відносини представників цих таборів ставали прохолодними. Почала зникати щирість у відносинах українських письменників. Фактично у вітчизняних письменників під тиском однакових соціальних реалій сформувались різні життєві цінності. Тому й особисте спілкування трансформувалось. Митці з різними життєвими цінностями просто не розуміли один одного. Однак в особистому спілкуванні митців, котрі мали близькі погляди щодо розвитку культурного процесу, панувала довіра і щирість. Автором була визначена проблема для подальшого дослідження.

Ключові слова: письменники, особисті відносини, 1920-і роки, влада, відвертість.

Постановка проблеми. Становлення більшовицького ладу на теренах України супроводжувалось руйнуванням звичних уявлень про людські відносини. Нова влада із самого початку проводила лінію на першість класових інтересів і другорядність усіх інших. Особисті стосунки піддавались значному тиску нових соціальних реалій і зазнавали суттєвих змін. Вивчення цієї проблеми допоможе більш детально зрозуміти ті складні процеси, які відбувались на теренах нашої країни в 1920-і роки. Наслідки цих процесів подекуди відчужаються ще й сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні є немало історичних досліджень, у котрих висвітлюються різні проблеми періоду 1920-х років [1]. Відносини в середовищі українських письменників висвітлювалися в мемуарах. Але узагальнюючих досліджень трансформації особистих відносин українських письменників у вказаний період на сьогодні не вистачає.

Постановка завдання. Автор ставить за мету розглянути, як розвивались стосунки письменників у добу, коли помітно змінювались умови особистого спілкування на теренах української державності у 20-х роках ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку ХХ століття письменники вважались знавцями людських душ, людських відносин і користувались великим авторитетом у суспільстві. Однак після революційних подій 1917–1921 років українські письменники, які мали ім'я з дореволюційних часів, не поспішали підтримувати нову владу, котра добре розуміла, що без такої підтримки їй буде важко впливати на суспільство. Необхідно було створити «своїх» письменників. Почався процес заохочення до літературної творчості молоді, яка з ентузіазмом сприйняла більшовиків. На початку 1920-х років у Київ приїхали столичні (харківські) письменники. Вони організували зустріч із місцевою молоддю. В залі,

як свідчить очевидець, «голіці нема де власти. Висіли на колонах, гірляндами звисали з усіх балконів<...>». Було заявлено, що столичні письменники привезли «жовтневу» літературу, котра остаточно розриває з дожовтневим красним письменством. На вечорі лунав наполегливий заклик до молоді, яка має творчі таланти, записуватись в організації письменників. Надавались адреси, куди потрібно було прийти [2, с. 181]. Спочатку влада терпіла навіть «нейтралів», котрих згодом розраховувала перетягнути на свій бік. Як згадувала Д. Гуменна, в редакцію київської газети «Пролетарська правда» пудами надходили літературні твори молоді. Це створило привід для жарту, що як колись рвалась українська молодь на Січ козакувати, так тепер вона рветься на «літературну Січ» [2, с. 208]. За таких обставин почали з'являться літературні твори, що героїзували осіб, які класові інтереси (тобто інтереси більшовицької партії) ставили над усе й віддано служили пануючій владі. Автори подібних творів усіяко заохочувались як матеріально, так і морально. Фактично молодих письменників свідомо розбещували. Люди із загостреним почуттям власної гідності намагались не піддаватись на спокуси влади. Але, як кажуть, не ламався той, кого не ламали. Кого ламали «через коліно», а хто й без брутального примусу став слухняним виконавцем. Серед них було чимало людей талановитих. Сталось це з різних причин: хто усвідомлював, що змушений писати так, як вигідно владі, хто щиро вірив у добродішність намірів більшовиків і тому намагався їх підтримати, дехто просто продався. Характеризуючи цей процес, дружина відомого поета О. Мандельштама Н. Мандельштам говорила: «Одні, продаючись, пускали сльозу, як Олеша, інші – облизувались, як Катаєв» [3]. І. Олеша і В. Катаєв свою творчу діяльність розпочинали в Україні. За таких умов особисті стосунки українських письменників не мали стійкої основи для відвертості, щирості й доброзичливості. До того ж необхідно врахувати, що письменники нової доби були вихідцями з різних прошарків суспільства, їх не об'єднувала спільність соціального походження, виховання, традицій. Але більшість їх гуртувало прагнення творчості, зближувала молодість, схожі ідеали майбутнього.

Варто підкреслити, що письменників, які творили в 1920-і роки, в наступне десятиліття буквально винищили. На кінець 1930-х років із 516 заарештованих письменників України залишилось живими тільки 3 [4, с. 274]. Ті ж, хто зберіг життя і продовжував творчу діяльність, назавжди

отримали «внутрішнього цензора», який забороняв повну відвертість. Це не могло не відбитись і на їхніх мемуарах. Виключенням є мемуари тих, хто волею долі опинився за кордоном і не боявся помсти влади [5].

На відносини у творчій сфері в ці роки великий вплив мали революційні події. Як зауважив видатний діяч часів Української національно-демократичної революції М. Шаповал, характеризуючи післяреволюційний період: «<...>наша післявоєнна доба є добою потрясіння навіть основних моральних норм: українська «інтелігенція» помітно озвіріла у своїх внутрішніх відносинах» [6, с. 220]. Якщо до революційної доби інтелігенція українських міст була представлена особами, сповненими «відчуття ваги своєї персони в суспільстві» [7, с. 549] й відповідної поведінки, то в 1920-і роки українська інтелігенція поповнилась людьми, які часом мали викривлену уяву про «вагу своєї персони в суспільстві». В особистих відносинах стали проявляться дії, котрі шокували б «інтелігентне середовище» дореволюційної доби. І це стосувалось не тільки України. Знаний радянський письменник К. Федін розповів, як на початку 1920-х років відомі митці С. Єсенін та М. Нікітін у нетверезому стані на очах чисельних колег та іншої публіки почали бійку. «У бійці обидва впали на підлогу, качались на ній, мов навіжені, і Єсенін укусив Миколку (Нікітіна) за руку, в біцепс, та так, що не тільки руку поранив, а піджак прогриз. М. Нікітін, який був присутнім під час розповіді, посміхаючись, підтвердив цей випадок» [3]. Українці також не відставали. В. Сосюра згадує, як він у 1920-х роках у присутності інших українських письменників бився навкулачки з письменником Антоном Шмагельським: «Я <...> підійшов до нього та як чесону його в обличчя із правого боку... А він мене як свисне, та так, що я полетів на стіл, стіл – на стілець, а стілець – на Тичину, який присів у кутку, закрив лице руками, але лукаво і спостережливо дивиться крізь розтулені пальці... Я подумав: «Прямая линия самая короткая», – і почав бити Шмагельського прямим ударом у вилицю коло правого ока <...> від моїх прямих ударів, і все в одну точку, правою рукою Антона відкидало на шафу, а шафа його кидала на мене, і я став відчувати, що б'ю не в обличчя, а в мокру і слизьку подушку, що росла й пухла на моїх очах». Після цієї бійки на очах в інших письменників П. Панч сказав Володимирі Сосюрі: «А ти, Володю, пішов не за своєю спеціальністю. Тобі б треба було бути боксером» [8, с. 236]. Потрібно звернути увагу,

що П. Панч – український інтелігент нової генерації, не виговорює В. Сосюрі за брутальний учинок, а лише робить, схоже, іронічний висновок. Узагалі, судячи зі спогадів людей мистецтва, особисті стосунки в цьому середовищі дещо відрізняються від загальнолюдських. Як підкреслив Р. Гуль: серед людей мистецтва «просто людські відносини дуже рідкісні» [3]. Тобто можна говорити, що особисті відносини в лавах інтелігенції набували нових форм, які були привнесені добою війн і революцій. К. Паустовський, згадуючи початок 20-х років в Одесі, писав, що багато одеських поетів (а їх там на той час, за висловом одного із сучасників, «вистачить на цілу державу середнього європейського розміру») є юнаками показно розв'язними, «які пишаються тим, що вони не інфіковані ніякими «штучками», особливо такими смертними гріхами, як надмірна інтелігентність і терпимість» [9, с. 150, 153]. Подібний стан не міг не впливати на міжособистісні стосунки поетів. Серед одеських поетів того часу був і В. Катаєв, висловлювання якого: «За 100 тисяч убу'ю кого завгодно. Я хочу гарно їсти, хочу мати гарного капелюха, чудові черевики<...>» зафіксував І. Бунін у 1919 році [10]. Здається, це скоріше було бравування молодого одесита, який пройшов війну й хотів здаватись навколишньому оточенню таким собі суперменом. Люди творчих професій мають, як правило, акторські здібності, але ж сама тема хизування – вбивство людини заради здійснення власних матеріальних потреб – говорить про падіння моральних устоїв, про низьку вартість людського життя, а звідси – і про особисті людські відносини.

Однією з перших відчутних змін у відносинах у середовищі українських письменників стало введення в обіг нової форми звертання «товариш». Вона повинна була підкреслювати соціальну рівність членів спільноти. Нова форма досить швидко розповсюдилась ще й тому, що чітко визначала своїх і чужих. До чужих не можна було звертатися «товариш», тільки до своїх. Коли в 1921 році з Галичини приїхав до Харкова поет В. Поліщук (варто нагадати, що в Галичині традиційною формою звертання було «пан»), то у своїх нових віршах він уже застосовував форму звертання «товариш», підкреслюючи цим соціальну близькість співбесідників: «Котра година, товаришу? – Друга. І далі пішла сіра смуга дороги під ноги...» [8, с. 215]. В. Сосюра, згадуючи початок 20-х років у Харкові, часто ставить перед прізвищем письменника слово «товариш» [8, с. 218, 220, 224]. Наприкінці 20-х роках він подарував

І. Майстренку 3-й томик своєї поезії з написом: «Дорогому товаришеві Майстренку, лицарю української культури на Чорномор'ї» [11, с. 236]. Тобто можна зробити припущення, що нова форма звертання в колі молодих письменників була популярною. Водночас, можливо, це свідчило не тільки про щирість, але і про певний конформізм, намагання довести свою лояльність новій владі. Як відомо, В. Сосюра перед тим, як перейти на бік більшовиків, воював на боці УНР, був так званим «колишнім петлюрівцем», що тяжіло над ним усе життя. Подібні «колишні петлюрівці» серед українських письменників були представлені такими відомими митцями, як О. Вишня, Ю. Смолич, П. Тичина, та інші. Влада уважно стежила за їхньою творчістю, часом дорікала, але досить щедро оплачувала їхню творчу працю, якщо вважала, що вона їй на користь. Наприклад, О. Вишні за газетний фейлетон у 15–20 рядків платили в роки непу 15 карбованців золотом. Середня зарплата в СРСР тоді була 25 карбованців на місяць [11, с. 200–201]. І. Майстренко, який обертався в колі українських письменників у 20–30-і роки, згадує, як до Харкова потрапив молодий комсомолец із провінції. «У Харкові він розгледів, що найкраще й найлегше життя – це життя радянського письменника, особливо вірного партійній лінії<...> І все ж, хоч він і писав жалюгідні «виробничі» романи з фабричного життя, які мало хто читав, вони давали йому великі гонорари, адже партійному апаратові була потрібна саме така «творчість»» [11, с. 199]. Тобто на перший план в оцінці творчості митця виходив не його талант, а його відданість владі. Звичайно, що за таких умов не можна говорити про щирість у письменницьких відносинах. Критичні висловлювання в бік влади могли позбавити письменника життєвих благ. Тому в особистих стосунках потрібна була обережність, а це вже виключає відвертість і щирість. До того ж у країні звичайною річчю в суспільному житті ставала брехня. Колишній генерал-хорунжий УНР, а у 20-ті роки – пересічний мешканець УСРР, П. Ліпка в листі до М. Горького в 1928 році писав: «Брехня – це найбільше досягнення Радянської влади. Брехня від початку й, напевне, буде до кінця<...>» [12].

Однак, 20-і ще несли в собі атмосферу надії на людяність. Як писав Р. Гуль: «У роки непу письменники були ще в напівсвободі» [3]. Молоді хлопці-студенти, які захоплювались літературою, влаштували в Києві у 20-ті роки веселі парубоцькі вечірки, на яких вони з пильних, громадсько-відповідальних й ініціативних у роботі хлопців перетворювались на дотепних, безжурних

гульвіс. Вони розповідали «дразливі» анекдоти. декламували сальні вірші класиків і своїх ровесників, співали не менш сальні частівки. Не забували й народні пісні та сентиментальні романи [13, с. 204]. Ще навіть у 1930 році подібні парубоцькі вечірки молодих українських письменників були можливі. Як писав пізніше один із їх учасників: «Тоді ми ще не боялись один одного й у своїх думках і витівках були дружньо-відкриті. Після одної-другої чарки душі наші розкошували у свободі товариського самовислову. Кожний розповідав чи читав щось своє, інтимне, захальне, інтригуюче, не призначене або заборонене до загального вжитку. Була така атмосфера, коли кожному хотілось викласти свої спресовані чи заховані думки» [13, с. 291]. В ці роки ще можлива була відвертість в особистому спілкуванні навіть малознайомих письменників. Особливо у дружньому застіллі. Ось сценка з такого застілля молодих письменників в одному з ресторанів у центрі Харкова в 1929 році, змальована Г. Костюком: «Обід був із вином і навіть із чаркою. Дружній, бурхливий. Веселі, іскристі, інколи бравадно-нецензурні дотепи Вухналя, Вишні, Куліша, Сенченка та інших виповнювали залю. Настрій ставав підвищений, бадьорий гамірливий. Дехто встав і тинявся від стола до стола. Вишня сидів навпроти мене. Я механічно взяв і почав пробувати щось із десерту. Вишня глянув і не без іронії кинув:

– Ви що, солоденьке уплітаєте?<...> Та я коли був у ваших літах... <...>

– Та, Павле Миколаєвичу (його тут так всі величали чомусь), солоденьке – то між іншим. А от коли ми з вами спробуємо ось цього кахетинського, то не пошкодуємо.

Справді, переді мною стояла не розпочата чомусь пляшка доброго тоді вина кахетинського. Вишня глянув із примірливою посмішкою сказав:

– А справді, рішимо її, молодий чоловіче.

Діловито наповнили наші склянки» [13, с. 383–384]. Далі пішла відверта розмова без усяких замовчувань. Вишня не утаїв від малознайомого співрозмовника, що був у 1920-у році заарештований ЧК як «особливо важливий контрреволюціонер» і тільки втручання В. Блакитного врятувало його від страти.

У 1920-і роки тоталітарні хмари були тільки на горизонті і ще можна було не звертати на них уваги. Чи мало що з'являється на горизонті, а потім щезає безслідно. Тому спілкування літературної молоді у 20-ті роки було, як правило, невимушеним, відвертим, ще без жорстких шор ідеологічного диктату. Ось як зустрічали новий

1927 рік у Києві студенти мовно-літературного факультету Інституту народної освіти імені Драгоманова (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка), що вже ступили на шлях творчості, – О. Корнійчук, Г. Костюк, В. Рубайло та інші. Вони бавились, грали у фанти, танцювали під патефон, у міру випивали, наперебій говорили жартівливі новорічні промови, пританцювували й підспівували. Виконували пісні у стилі, котрий зараз носить назву «шансон», зокрема й відому одеську «Ужасно шумно в доме Шнейерзона». Потім виспівували «махнівські пісеньки», а пізніше подільські «солоні» коломийки. Розійшлися після полуночі під загальний спів «Час додому, час, час і пора!». Молодим митцям здавалось, що на їхньому «життєвому горизонті немає й не може бути жодної чорної хмари». Потім О. Корнійчук і Г. Костюк ще довго ходили вулицями нічного Києва і дружньо розмовляли. Але розмова не обмежувалась загальними темами, притаманними їх статі й віку (Г. Костюку було 24, О. Корнійчуку – 21 рік), теми були й вузько професійні. Саме тоді О. Корнійчук сказав, що закінчує велику повість «Через кордон» і натякнув, що бажав би рецензії на неї від свого друга Г. Костюка. Розмова була відвертою. На особисте спілкування молодих митців ще на всю потужність не тиснули ідеологічні заборони. Коли влітку 1927 року вийшла друком перша повість О. Корнійчука, то він отримав на неї жадану рецензію Г. Костюка. Після отримання гонорару за повість, її автор запросив друга в ресторан на Хрещатику. Піднімаючи чарку за успіх друга, Г. Костюк сказав, що п'є за перший його успіх, але вірить, що це лише початок, Справжній успіх – у майбутньому. О. Корнійчук погодився, що це початок і відкрився другові, що бачить себе у драматургії. Г. Костюк писав: «Душі наші розкрились навстіж. Ми були все ж таки мрійники й фантасти. Ми вірили у свої сили. Не тільки Корнійчук, але і я навіть не уявляв собі, що хтось чи щось може нам стати на перешкоді» [13, с. 161, 162, 164]. Однак наближався «переломний» 1929 рік. Саме в цьому році почав стрімко посилюватись тиск влади на творчу інтелігенцію. Почались «чистки». Їх організували так, щоб була видимість участі громадськості. Та ось постало питання про відчислення із творчого семінару за бездіяльність однокурсниці й доброї приятельки Г. Костюка і О. Корнійчука Віри Рубайло. Питання про відчислення поставив у науковій раді представник партійної організації. Професори сказали, що не бачать бездіяльності В. Рубайло, але водночас не захотіли займати виразну позицію. Боялись.

Тоді слово взяв представник студентської громади у вченій раді Г. Костюк. Він сказав, що знає В. Рубайло як працювиту студентку й голосувати за виключення не буде. Це переломило ситуацію й питання зняли з обговорення. Інститутом пішла чутка, що Г. Костюк провалив пропозицію партійної організації. «Що це значило, то це можуть зрозуміти тільки ті, хто в ті часи вчився і знає, що значить «пропозиція партійної організації» [13, с. 167]. По суті вирішувалось питання, хто ж хазяїн в інституті. Навіть якщо б партійна організація інституту і пропустила б цей факт, то вищі партійні інстанції й ГПУ миттєво б зреагували. Однак парторганізація не пропустила. Наступного дня на екстрених зборах студентського курсу представник парторганізації запропонував обрати до вченої ради замість Г. Костюка іншого студента. Цим іншим виявився О. Корнійчук. Після зборів близький друг Г. Костюка О. Корнійчук запропонував йому поговорити. Під час розмови, котра з боку Г. Костюка розпочалась як дружня, виявилось, що друзі почали дивитись на дійсність по-різному. Г. Костюк на зауваження О. Корнійчука, як він міг виступити проти, коли знав, що суть справи виходить із парторганізації, відповів: «Я не хлопчик стовпчик. І взагалі, я не розумію, чого причепились до Рубайло? Та це ж, ти сам добре знаєш, аполітичне дівча, яке, крім книжок і гарних пісень, нічого не тямить». На що Корнійчук майже поважно відповів: «Це знаєш, справа не нашої компетенції. «Там» знають краще за нас». Г. Костюк згадує: «Я на мить занімів. У цих словах розкрились мені ще деякі невідомі риси характеру мого друга: сервілізм, рабська безоглядність партійного догматика, запобігання перед сильними й безсердечність... Це був кінець нашої кількарічної дружби. Ми більше не зустрічались і не розмовляли так щиро, як колись» [13, с. 167–168]. Варто нагадати, що в 1928 році «примусу обстоювати офіційну лінію КП(б)У» ще не було [11, с. 192], як не було ще і страху [13, с. 215], але проникливий О. Корнійчук ситуацію передбачив і вирішив діяти не чесно, а особисто вигідно.

Якби Костюк виступив проти лінії парткому всеїдині 30-х, то він, з огляду на інші подібні факти, відразу ж потрапив під арешт, але в 1929 році за незалежність позиції (звичайно, в межах правдивості державній ідеології) ще не арештовували. Але в цьому разі такого не сталось. Письменник Ю. Смолич свідчить, що саме вкінці 1929 року письменників поставили перед вибором – або ти входиш в організацію, яка вірно служить владі, або ж кидай літературу. «Своїми» влада визна-

вала лише членів Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП) і «Молодняка». Якщо невдалий твір члена ВУСПП і критикували, то доброзичливо: вказували на помилки та промахи й радили, як їх виправити. Твори ж не членів ВУСПП знищувались не завжди об'єктивною критикою, котра не прощала й найменшої помилки. Таким чином, доля літературного твору нерідко визначалась належністю письменника до тієї чи іншої організації [14, с. 151]. Потрібно врахувати, що наведені слова Ю. Смолича були опубліковані в роки жорсткої радянської цензури, тому, мабуть, слово «нерідко» можна викинути з попереднього речення. Без сумніву, поки письменники могли об'єднуватись за власним бажанням із тими, хто був їм близьким за світоглядом та літературними уподобаннями, й за власним бажанням виходити з об'єднання, вони і спілкувались невимушено, щиро. Наприклад, Ю. Смолич так описує розмову 4-х письменників, яких не влаштувала ВАПЛІТЕ й водночас не подобались інші спілки: «Ми сиділи в нашому улюбленому кафе «Пок», пили каву<...> й сумували: Майк, Олекса Слісаренко, Левко Ковалів і я. У глибині кімнати, за своїм постійним столиком, сидів Семенко, куричню люльку і щось писав: штаб семенківської організації й редакція журналу «Нова генерація» тут і поміщались – у кофейні «Пок» за столиком у глибині кімнати... Семенко залишив свій столик і підійшов до нашого: – Я серйозно кажу, хлопці: йдіть до мене. Ми тоді відразу покладемо на обидві лопатки і Хвильового, і Микитенка <...> – А ми нікого не збираємось класти на лопатки – сказав Слісаренко, – і в цирку не маємо наміру виступати... – Дурні ви, як я на вас подивлюсь, – незлобиво сказав Семенко, а я думав, ви також футуристи. Адьо!»). Закінчилась ця розмова через деякий час створенням нової письменницької групи, платформа й декларація якої була наступного дня опублікована у пресі [14, с. 152–156]. Тобто організації письменників у цей час могли мати й неформальний характер і бути подібними клубам за уподобаннями. Але в такому разі за ними державі важко було стежити. Тоді влада почала всіх зганяти в одну суворо централізовану організацію, й під одним дахом опинились люди часом дуже різні, і щирими їх особисті відносини бути не могли. Керівники суворо централізованої організації швидко використали свої можливості. І. Майстренко розповів у своїх мемуарах, що в одеському «Театрі революції» намагались ставити твори тільки генерального секретаря ЦК всеукраїнської спілки пролетарських письмен-

ників (ВУСПП) І. Микитенка, всіх інших авторів відтісняли. Коли І. Майстренко відверто сказав про недопустимість такого стану, то І. Микитенко обурився і припинив розмову [11, с. 246]. Схоже, він уважав такий стан відносин нормальним. Звичайно, це викликало загострення особистих стосунків письменників. Але свою владу керівник ВУСПП використовував не тільки для забезпечення собі переваг у літературній справі. Він використовував її і для переваг в особистому житті, що також позитивно не впливало на особисті стосунки письменників. Якось укінці 1920-х років делегація українських письменників виїхала до Ленінграду. Делегацію очолював І. Микитенко. Письменники були молоді й охочі до пригод. І сталося так, що І. Микитенку сподобалась жінка, яка в кінцевому підсумку віддала перевагу В. Сосюрі. Микитенко, будучи начальством, страшно обурився й в той же день пообіцяв Сосюрі: «Ми, коли приїдемо на Україну, тебе в дугу зігнемо!» І дійсно, як свідчить В. Сосюра, «почалося биття <...> очолювали це биття Микитенко й Кулик». Закінчилось це биття для В. Сосюри дуже погано [8, с. 261-262]. Якось І. Микитенко, М. Рильський та поет О. Сорока виїхали у відрядження в одне з міст України. Після творчого вечора прийшли до готелю, де проживали всі в одній кімнаті. Розгніваний «вождь» українських письменників о 12-ій годині ночі викинув із кімнати «підлеглих» колег, хоч добре знав, що їм більше ночувати ніде. Причина гніву – М. Рильський піддав критиці виступ І. Микитенка, а О. Сорока підтримав Рильського. Такими були особисті відносини в централізованій організації [2, с. 402-403].

Укінці 1920-х років влада намагалась примусити письменників відображати життя з позицій так званого соціалістичного реалізму, що означало показувати реалії не такими, якими вони були в дійсності, а такими, які вони повинні були бути на думку влади. Коли письменник-початківець В. Авдєєв приніс свою першу повість в один із харківських журналів то після того, як із нею повістю ознайомився редактор, відбувся такий діалог досвідченого й молодого літературів. Редактор (повертаючи рукопис): «Візьміть. Не підійде. Наше завдання висвітлювати боротьбу радянської громадськості з явищами дитячої безпритульності. А ваш герой не піддається ніякому перевихованню<...> Куди це годиться? – Початківець: – Але так було в житті. Цей факт я особисто спостерігав. Редактор: – Чи мало чого буває в житті <...> письменник повинен давати найбільш типові, те, що час вимагає». Лише коли

молодий автор хотів щось заперечити, редактор заявив, що повість до того ж сира, написана слабко. На першому ж місці для редактора було писати те, що вимагає час [15, с. 206].

Необхідно визнати, що помітну роль у спілкуванні письменників грали дружні застілля з алкогольними напоями. Випивали, як правило, в міру. Ось невеличка сценка дружнього застілля молодих митців у 1929 році в харківському ресторані. Обідали гамірно, перекидалися жартами, афоризмами, лунали українські народні приказки. Один із письменників іронічно імітував промову наркома освіти, це мало успіх. Навіть викликало гомеричний сміх. Ще не боялись. Була виконана також арія Тореадора з опери Кармен українською мовою. Після обіду пішли на квартиру до Хвильового їсти кавуни, там «не було ніякої церемоніальності чи субординації. Всі були дружні й рівні. Хвильовий навіть не виглядав господарем. Він був, як і всі, ніби в гостях. Їв кавуна й жартував <...> Про що ж говорили ці вибрані митці слова? Про все – тільки не про літературу. Про якісь веселі чи комічні епізоди з життя й побуту когось із письменників чи партійних і державних діячів», про рибальство й полювання. Подібні вечірки із чаркою були дружні і щирі. Після однієї-другої чарок кожен міг прочитати щось своє, інтимне, не призначене для широкого вжитку. Як написав пізніше один з учасників таких вечірок: «Тоді ми ще не боялись один одного у своїх думках і витівках були дружньо-відкриті» [13, с. 255, 291]. Загалом же, можна говорити, що в середовищі українських письменників полюбили спілкуватись за допомогою «звичайних перекусок із чаркою» після нелегкої творчої праці [13, с. 307], або ж у колективних відрядженнях у тоді курортну Одесу, куди після створення видавництва газети «Чорноморська комуна» часто навідувались столичні харківські письменники. Як згадує редактор «Чорноморської комуни»: «Якось на вулиці недалеко від редакції зустрів я підпитого Сосюру в оточенні інших молодих харківських письменників. Як видно, в людей не було вже грошей продовжувати пиятику, й Сосюра, який був моїм старим знайомим <...> натякнув мені про це». Редактор допоміг вирішити проблему [11, с. 235]. Якось на екскурсії в горах Кавказу українські митці М. Куліш, Л. Курбас та Ю. Смолич надвечір змерзли. Тоді М. Куліш, хитро прижмурившись, дістав із кишені пляшечку коньяку. І хоч Л. Курбас не вживав спиртного, а лише сухе біле вино, він трошки пригубив [14, с. 367]. Можна здогадуватись, що інші присутні «пригубили» більше. Інша сценка із

середини 20-х років. У потязі «Харків-Київ» у безплаткартному, тобто загальному, вагоні зустрілись письменники О. Вишня, М. Зеров, М. Рильський і Ю. Смолич. На добру дорогу і для закріплення знайомства розпили пляшку. Пили з однієї похідної чарки. Іншого посуду просто не було. Після першої ж чарки М. Зеров почав читати вірші. Потім читав свої вірші М. Рильський. Молоді митці проговорили всю ніч [14, с. 459-460]. Тобто загалом українські письменники не цурались випивки, але міру знали.

Висновки. Отже, з огляду на спогади українських письменників, можна констатувати, що 1920-і роки залишились у їхній пам'яті як період, коли можна було творити вільно, але певні межі були вже намічені. Всім, хто виходив за ці межі, влада виказувала своє невдоволення, але ще в першій половині 20-х можна було «крізь пальці» дивитись на це невдоволення. Ситуація почала поступово змінюватись у другій половині

20-х років. На непокірних стали відверто тиснути. Саме тоді почали робити стрімку кар'єру найбільш спритні пристосованці. Саме тоді почали розходитись шляхи колишніх друзів – одні йшли у вірні слуги режиму, інші намагались діяти по совісті. Особисті відносини представників цих таборів ставали прохолодними. Почала підточуватись щирість у відносинах українських письменників. Фактично у вітчизняних письменників під тиском однакових соціальних реалій сформувались різні життєві цінності. Тому й особисте спілкування трансформувалось. Митці з різними життєвими цінностями просто не розуміли один одного. Однак в особистому спілкуванні митців, які мали близькі погляди щодо розвитку культурного процесу, панувала довіра і щирість. Далі українських письменників чекали тяжкі 1930-і роки, котрі принесли чимало негативу в особисте спілкування митців. Цю проблему варто висвітлити надалі.

Список літератури:

1. Мовчан О.М. Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті рр. / НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2011. 312 с.; Кульчицький С.В. Початок поглинення суспільства державою-комуною (1917–1928). *Відносини держави, суспільства і особи під час створення радянського ладу в Україні (1917–1938)*: колективна монографія. Том 1 / відповідальний редактор В. Смолій. Київ : Інститут історії України НАН України, 2013. С. 10–98; Свистович С.М. Політико-правове регулювання життя радянської громадськості Української СРР у 1920-ті рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2018. Том 29 (68) № 2. URL: http://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/6.pdf (дата звернення: 11.02.2020) та ін.
2. Гуменна Д. Дар Евдотеї. Іспит пам'яті. Київ : Дніпро, 2004. 520 с.
3. Гуль Р. Я унес Россию. Т. 1. URL: <http://mirknig.su/knigi/history/230000-ya-unes-rossiyu-apologiya-emigracii-tom-i-rossiya-v-germanii.html> (дата звернення: 27.09.2018).
4. Цвілюк С.А. Українська інтелектуальна еліта як об'єкт сталінського політичного терору в 1920–1930-х рр. *Інтелегенція і влада. Зб. наук. праць*. Ч. 2. Одеса : «Астропринт», 2002. 344 с.
5. Гуменна Д. Дар Евдотеї. Іспит пам'яті. Київ: Дніпро, 2004. 520 с.; Майстренко І. Історія мого покоління. Едмонтон, 1985. 416 с.; Костюк Г. Зустрічі і прощання. Книга перша. Едмонтон, 1987. 743 с.; Самчук У. На коні вороному. Вінніпег, 1990. 360 с. та ін.
6. Шаповал М. Загальна соціологія. Прага, 1934. 238 с.
7. Смолич Ю. Я вибираю літературу. Твори. Т.6. Київ, 1973. 766 с.
8. Сосюра В. Третя Рота. Київ, 2010. 352 с.
9. Паустовский К. Время больших ожиданий. Собр. соч. в 8 тт. Т.5. Москва, 1968. 574 с.
10. Бунин И. Окаянные дни. URL: https://librebook.me/okaiannye_dni/vol1/1 (дата звернення: 21.11.2019).
11. Майстренко І. Історія мого покоління. Едмонтон, 1985. 416 с.
12. Скрипник О. За незалежність України до останнього подиху-2. День. № 46 47. 16 березня 2018. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/za-nezalezhnu-ukrayinu-do-ostannogo-podyhu-2> (дата звернення: 25.11.2019).
13. Костюк Г. Зустрічі і прощання. *Книга перша. Едмонтон*, 1987. 743 с.
14. Смолич Ю. Рассказ о непокое. Москва, 1971. 559 с.
15. Авдеев В. Моя одиссея. «Зайцем» на Парнас. Москва, 1975. 414 с.

Serhiienko S.Yu. LITERARY MEMOIRS ABOUT PERSONAL RELATIONS OF UKRAINIAN WRITERS IN THE 1920S

Based on literary memoirs, personal relations of writers working in Ukraine in 1920s are presented. It is noted that personal relations during that period were formed under the great influence of the past war and revolutionary events. It is emphasized that changes in personal relations were manifested by the introduction of a new form of address among writers. It is determined that friendly feasts played a significant role in personal relations of writers during those years. The ease and naturalness of personal relations was generally preserved, but when authority's pressure on writers sharply increased in 1929, it led to a change in value orientations of some writers and deterioration of personal relations even between close friends. The author believes that it was then when sincerity in personal relations between writers began to disappear.

Based on the memoirs of Ukrainian writers, the author of the article concluded that 1920s remained in their memory as a period when it was possible to write freely, but certain boundaries had already been delineated. Authority expressed their dissatisfaction with all those who crossed those boundaries, but in the first half of 1920s, it was possible not to pay much attention to this. The situation began to change gradually in the second half of 1920s. The disobedient were openly pressured. It was then when former friends went separate ways – some served the regime faithfully, others tried to act according to their conscience. Personal relations between the representatives of those groups became frosty. Sincerity in relations between Ukrainian writers began to disappear. In fact, Ukrainian writers developed different life values under the pressure of the same social realities. Therefore, personal communication was transformed. Writers with different life values simply did not understand each other. However, trust and sincerity prevailed in personal communication of writers having similar views on the cultural process development. The author has identified a problem for further research.

Key words: *writers, personal relations, 1920s, authority, frankness.*